ARKEO ATLAS

YAŞAYAN GEÇMİŞİN DERGİSİ

ENGLISH SUMMARY

Sayı: 3 - 2004
Fiyatı: 7.500.000 TL
KKTC Fiyatı: 9.500.000 TL

ISSN 1303-5223

Anadolu'da ilk İmparatorluk

POSTER
BİN TANRILI HALK

TROAS HATTUŞA ULUBURUN

ORTA VE SON TUNÇ ÇAĞLARI
Assur Kolonileri
Yayla Aşiretleri
Hurriler

2004 Arkeoloji Raporu

İLK YAZI
İNANÇ
MESLEK
TİCARET
MÜZİK
SANAT
YASA
KADIN
BÜYÜ
FAL
MUTFAK

hititler

PHILIP MORRIS/SABANCI

Sayı 3 / Mayıs 2004

ARKEO ATLAS

İÇİNDEKİLER

orta tunç çağı assur kolonileri 8

Bağımsızlığını kazanan Assur İÖ 2. binyılın başlarında Anadolu ile ticarete başladı. Devlet tekelinin olmadığı bu sistemde aile firmaları tarafından yapılan kolektif bir ticaret anlayışı vardı.

orta ve son tunç çağı hititler 20

Anadolu'nun ilk merkezi gücü Hititler, Hint-Avrupalı bir toplumdu. İÖ 1650 yıllarında kurulan Hitit Devleti, yendiği komşuların tanrılarını kızdırmaktansa onları kendi tanrıları arasına katıyordu.

hititlerin başkenti hattusa 62

Başkent Hattuşa, İÖ 14. yüzyılda anıtsal kapılarıyla altı kilometrelik bir surla çevriliydi. Kent, imparatorluğun yalnızca idari başkenti değil, aynı zamanda da dini merkeziydi.

savaşın coğrafyası troia 70

Dünya Troia'yı Homeros ile tanıdı. Doğu ve Batı bu coğrafyada karşı karşıya geldi, Troia bütün bunlara şahit oldu.

ihtiyar akdeniz uluburun 78

Kaş Uluburun'daki Son Tunç Çağı'na ait batık, ulaşılan tüm batıklar içinde buluntularıyla sivriliyor. Geçen yüzyılın en önemli on keşfinden biri olan bu batık, bugüne kadar kazısı yapılan en eski gemiye ait.

doğu anadolu yayla asiretleri 102

İÖ 2. binyıla yeni bir düzenle girilmişti. Çiftçilerin yerini göçebe aşiretler alıyordu. Çadırlarda yaşayan savaşçı-avcılar bozkır geleneklerine uygun yaşantılarıyla, Yakındoğu'dan farklı bir dünyanın temsilcisiydiler.

kazı raporları

güvercin kayası	kalkolitik çağ	144	iotape-korudağı	tunç çağı	150
ulucak höyük	neolitik çağ	146	türbe höyük	geç assur	151
letoon	hellenistik	147	doğu anadolu kaleleri	tunç çağı	152
ainos (enez)	ortaçağ	148	klaros	hellenistik-roma	153

ARKEO ATLAS
YAŞAYAN GEÇMİŞİN DERGİSİ

D·B·R
Doğan Burda Rizzoli

Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.

Hürriyet Medya Towers, Güneşli 34212, İstanbul
Tel: 0 212 410 35 66 **Fax:** 0 212 410 35 64

Genel Müdür - İmtiyaz Sahibi
Neslihan Tokcan

Yayın Danışmanı
Mehmet Yaşin

Yayın Yönetmeni (Sorumlu)
Özcan Yüksek

Yazı İşleri Müdürü
Hüseyin Keçe

Editör
Dr. Necmi Karul

Araştırma Koordinatörü: Kemal Tayfur
Dergi Yapım Koordinatörü: Nazlı Kurt
Görsel Yönetmen: Tansel Baybara
Görsel Tasarım: Hasan Peker

Editoryal Servis
Türkçe: İbrahim Baştuğ **Fotoğraf:** Gökhan Tan
Kartografya: Eyüp Işkuran **Araştırma:** Tülay Zihli
Düzelti: Sevda Çetinkaya **Arşiv:** Zühre Güldoğdu
Arkeoloji: Vildan Gürdil

Fotoğraf Servisi
Bünyad Dinç, Cüneyt Oğuztüzün, Güneş Kocatepe, Fatih Özenbaş, Fatih Pınar, Haldun Aydıngün, Mehmet Gülbiz, Sinan Anadol, Şebnem Eraş, Şemsi Güner, Tijen Burultay

Teknik Servis
Koordinatör: Hasan Şek, **Sorumlu:** Yücel Sadıkoğlu

Katkıda Bulunanlar
Prof. Dr. Ahmet Ünal, Prof. Dr. Ali Dinçol, Prof. Dr. Aliye Öztan, Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu, Prof. Dr. Andreas Müller Karpe, Prof. Dr. Armağan Erkanal, Prof. Dr. Aygül Süel, Dr. Ayşe Baykal Seeher, Prof. Dr. Belkıs Dinçol, Doç. Aynur Özfırat, Bensen Ünlüoğlu, Prof. Dr. Cahit Günbattı, Doç. Dr. Cemal Pulak, Prof. Dr. Didier Laroche, Dr. Eşref Abay, Gebhard Bie, Prof. Dr. Gülsün Umurtak, Hakan Önis, Yard.Doç.Dr. Haluk Sağlamtemir, Dr. Jurgen Seeher, Prof. Dr. Kutlu Emre, Levent Albaş, Prof. Dr. Mehmet Özdoğan, Melda Bağdatlı, Araş. Gör. Meltem Alpaslan, Mert Bertan Avcı, Araş. Gör. Metin Alpaslan, Prof. Dr. Muhibbe Darga, Mustafa Süel, Prof. Dr. Nuran Şahin, Orhan Durgut, Prof. Dr. Oktay Belli, Ralf Becks, Prof. Dr. Refik Duru, Rüstem Aslan, Sam Lim, Prof. Dr. Sait Başaran, Yard. Doç. Dr. Savaş Harmankaya, Doç. Dr. Sevil Gülçur, Dr. Şengül Aydıngün, Sevil Conka, Sinan Ünlüsoy, Prof. Dr. Dr. h.c.mult. Tahsin Özgüç, Dr. Tayfun Yıldırım, Dr. Tunç Sipahi, Uğurhan Betin, Prof. Dr. Ünsal Yalçın, Prof. Dr. Veli Sevin, Vuslat Müller Karpe, Dr. Zafer Derin

Ankara Temsilcisi: Erdal İpekeşen
0 312 467 14 37-38-39

İzmir Temsilcisi: Ziynet Attila
0 232 463 78 30
arkeoatlas@dbr.com.tr

Yönetim
Genel Yayın Direktörü: Muhittin Sirer
Satış Direktörü: Orhan Taşkın
Finans Direktörü: Oğuz Koban
Üretim Direktörü: Servet Kavasoğlu
Marka Müdürü: Cem Kırmızı
Teknik Müdür: Sinan Dinçsoy

Reklam
Grup Başkanı: Aysun Bayazıtoğlu
Grup Başkan Yardımcısı: Nil Ertan
Grup Direktörü: Ahmet Kurşunlu
Satış Müdürleri: Ayşegül Hekimoğlu, Evrim Demiryas
Teknik Müdür: Nusret Kırımlıoğlu
Tel: 0 212 410 36 29 - 2 hat Faks: 0 212 410 36 28
Rezervasyon: Tel: 0 212 410 31 47 - 3 hat / 0 212 410 31 78 - 2 hat Faks: 0 212 410 32 10 - 2 hat
Ankara Reklam: Tel: 0 312 467 14 37 / 38
İzmir Reklam: Tel: 0 232 463 78 30
Hedef Sayfalar: Tel: 0 212 227 92 80
Faks: 0 212 236 44 39

Baskı: Doğan Ofset
0 212 622 19 00

Dağıtım: Yaysat A.Ş.
0 212 622 22 22

© ArkeoAtlas dergisi, **Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.** tarafından T.C. yasalarına uygun olarak yayımlanmaktadır. ArkeoAtlas dergisinin isim ve yayın hakkı **Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş**'ye aittir. Dergide yayımlanan yazı, fotoğraf, harita, illüstrasyon ve konuların her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilerek dahi alıntı yapılamaz.
DBR Okur Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300 okurhizmetleri@dbr.com.tr
DBR Abone Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300 **Fax:** 0 212 410 35 12-13
abone@dbr.com.tr - www.dbr.com.tr
Pazar hariç her gün saat 09:00 - 18:00 arasında hizmet verilmektedir.

PHILIP MORRIS / SABANCI'nın katkılarıyla,

EDİTÖR

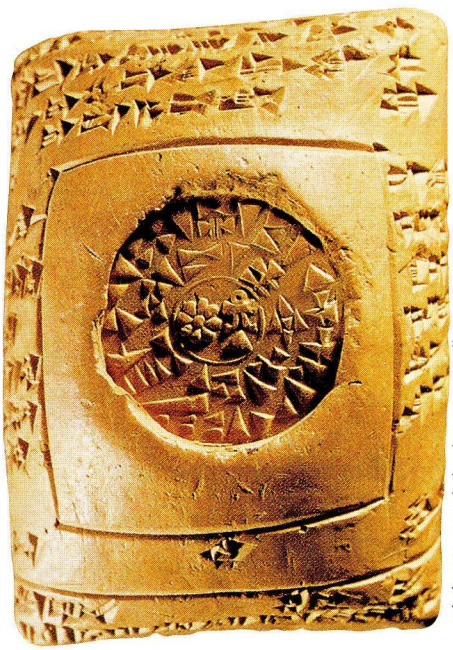
nkarul@istanbul.edu.tr

Tabletlerin Sırrı

Anadolu tarihinin en uzun süredir araştırılan, imgeleriyle hayatımıza giren ve en çok konuşulan dilimi Hitit dönemi. Belki de bu nedenle zaman zaman sahip olmadığı kimliklere yakıştırılan bu kültür, arkeoloji biliminin kendi ismine sahip az sayıda alt disiplininden biri. Hititoloji çalışmaları, 1906 yılında Müze-i Humayûn Müdürü Osman Hamdi Bey'in öncülüğünde ve Theodor Makridi'nin sorumluluğunda gerçekleştirilen Boğazköy'deki (Hattuşa) kazılarla başladı. 1915'e gelindiğinde Eski Dünya'nın tarihini değiştirecek bir gelişme yaşandı: Bedrich Hrozny Hitit dilini çözdü.

Genç cumhuriyet, Anadolu'nun geçmişine belki de daha sonra hiç rastlamadığımız kadar sahip çıkmaktaydı. Atatürk 1931 yılında Türk Tarih Kurumu'nu kurdu; aynı yıl Başbakan İsmet İnönü'ye Konya'dan çektiği telgrafta şunları yazıyordu:

"Memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde olan kadim medeniyet eserlerinin ileride tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harab bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için daha fazla ihtimam gösterilmesi, arkeoloji için daha fazla talebe gönderilmesi..."

HİTİTLER VE HİTİT İMPARATORLUĞU, BONN, 2002.

Bu ilgi, onun Türk ulusunun kimliğini yeniden tanımlama çabasıyla ilişkiliydi. Avrupalı akımlara uyan Türkiye, geçen yüzyılın başında ulusal tarihini tarihöncesi köklere, dilini geçmişe dayandırmaya çalışmış ve bunun için arkeolojiye önem vermişti. İstanbul ve Ankara üniversitelerinde Arkeoloji, Sümeroloji ve Hititoloji gibi bölümler kurularak, Nazi rejiminden kaçan birçok bilim insanı bu bölümlerin kuruluşu ve eğitim için ülkemize davet edildi.

Hattuşa'da bulunan Eski Hitit Dönemi toprak bağış belgesi, üzerinde kralın mührünü taşıyor.

ArkeoAtlas'ın bu sayısı, Türkiye'de arkeoloji biliminin başlangıç noktasında yer alan Hititleri ele alıyor. Bu ulustan önce Anadolu'da ticaret merkezleri kuran Assurlu tüccarlar, İÖ 2. binyılın başlarında bölgeye ekonomik bir canlılık getirmiş, yerel krallıkların kazandığı güç huzursuzluğu da beraberinde taşımıştı. Bu süreç aynı zamanda Anadolu'da ilk siyasal birliğin kurulmasını sağlayacak nedenleri de biriktiriyordu. Assur Ticaret Kolonileri Çağı, Kültepe-Kaniş ile Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından kaleme alındı. Prof. Dr. Ali Dinçol Hitit tarihini bütün sadeliği ile sayfalarımıza taşırken, Prof. Dr. Veli Sevin İÖ 2. binyıl Doğu Anadolusu'nu derledi. Tüm bu başlıklar çok sayıda bilim insanının, akıllarda soru bırakmamaya özen göstererek işlediği konular ile zenginleşti.

Philip Morris / Sabancı firmasına, önceki yıllarda olduğu gibi ArkeoAtlas ile diğer arkeolojik çalışmalara verdiği desteği sürdürdüğü için teşekkür ederiz.

Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarında hak ettiği yere getirilmeye çalışılan arkeoloji biliminin, ne yazık ki günümüzde bu noktadan oldukça uzak olduğunu itiraf etmemiz gerekiyor. Anadolu'nun bin yıllık kısa bir dilimini ele aldığımız bu sayıda, bilim insanlarımıza "eski çağlardan başlayarak Anadolu tarihini kendi öz tarihleri olarak benimsemelerini" vasiyet eden Ata'nın sözlerini hatırlatmak istedik. Arkeolojinin ve dolayısıyla insanlığın hak ettiği yere gelmesi umudumuzla...

DR. NECMİ KARUL

HİTİTLERDE TİCARET

ARAŞ.GÖR. METİN ALPARSLAN

Eski Dünya'nın en önemli devletleri arasında yer almayı başaran Hitit Devleti'nin başkenti Hattuşa'da kapsamlı bir devlet arşivinin ortaya çıkarılması, bu toplum hakkında önemli bilgiler sağlamıştı. Ancak bu kaynakların devlet arşivine ait olması, ticaret gibi daha çok halkı ilgilendiren konular hakkında bilgilerimizin kısıtlı olmasına yol açar. Bu nedenle ticaret hakkındaki bilgilerimizi daha çok kanun, yazışma ve antlaşma gibi belgelerden, dolaylı olarak elde etmekteyiz. Buna bir de Hattuşa dışından bilinenler eklenince, dönemin ticareti biraz daha netleşir.

Kanun metinlerinden tüccarların, Hitit Devleti'nin koruması altında oldukları anlaşılır:

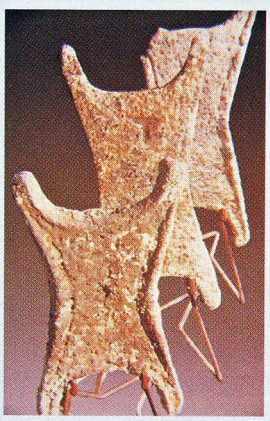
"Eğer biri bir tüccarı öldürürse, o 100 mina gümüş öder ve onun evine bakar. Eğer bu, Luwiya'da (Arzawa) ya da Pala'da olursa; o, 100 mina gümüş öder ve malları yerine koyar. Eğer bu Hatti ülkesinde olursa; o, bahsedilen tüccarı (gömülmesi için) götürür."

Ceza olarak öngörülen 100 mina gümüşün o dönemde yaklaşık 4000 koyuna ya da 400 sığıra denk geldiği düşünüldüğünde, bu cezanın ne denli ağır olduğu daha iyi kavranır.

Hitit kralının koruyuculuğu, yabancı tüccarlar için de geçerliydi. Hitit Kralı III. Hattuşili'nin, Babil Kralı II. Kadaşman-Enlil'e gönderdiği bir mektuptan, Amurru ve Ugarit bölgelerinde sıkça Babilli tüccarlara yapılan saldırılar ve cinayetler olduğunu öğreniriz. Babil kralı bu durumu doğrudan Hitit kralına rapor eder. Krala göre bu suçun cezası bellidir; katil, ölen tüccarın ailesine teslim edilir, onlar ise, ya belli bir miktar gümüşü kabul ederler, ya da katili öldürürler. Hitit kralı ayrıca ölen tüccarın akrabalarının, kendisine geldikleri taktirde, bu konu ile şahsen ilgilenebileceğini de belirtir.

Yazılı belgelerden, her ülkenin değişik ağırlık ölçülerine sahip olduğu ve bazı antlaşmalarda hangi ağırlık sisteminin kullanılacağının özellikle yazıldığı görülür. Hitit Kralı I. Şuppiluliuma, Amurru Kralı Aziru ile yaptığı bir antlaşma metninde, Aziru'nun ödemek zorunda olduğu yıllık verginin 'Hattili tüccarların ağırlıkları' ile tartılması gerektiğini belirtir. Bu metinde, yıllık vergi olarak belirlenen iyi kalitede 300 şekel altının, Babil ölçü sistemine göre yaklaşık 2490 gram, Hitit ölçü sistemine göre ise yaklaşık 3750 gram olduğu düşünüldüğünde, bu hususun ne denli önemli olduğu anlaşılır.

Hitit metinlerinden, bir kısım tüccarın kral veya tapınak için çalıştıkları bilinir. 'Majestenin tüccarları' olarak adlandırılan bu kişilerin görevi, Hitit kralına vergi ya da hediye olarak yollanan ve genellikle değerli metallerden, taşlardan ya da boyalı giysilerdeki ve kumaşlardan oluşan malları kontrol etmek ve belki onları Hattuşa'ya ulaştırmaktı.

Ülkenin kuzeyinde, boylar halinde yaşayan Kaşkalı bir grup ile Hitit kralı arasında yapılan bir antlaşmada Hitit kralı, "Dost Kaşkalı" tüccarların sadece Hitit sınır beyi tarafından belirlenen yerlerde ticaret yapabileceklerini belirtiyordu. Görüldüğü gibi Hitit kralı ya da onun tayin ettiği kişi ticareti denetlenmekte, bazı durumlarda ise sınırlayabilmekteydi.

İÖ 2. binyılda uzun mesafeli ticaret, tüm Akdeniz ve çevresini kapsıyordu. Bu ticaret ağı içinde, özellikle coğrafi konumlarından dolayı, bazı merkezlerin önem kazanması ve zenginleşmesi doğaldır. Ugarit (Ras Şamra), Ura (Kızkalesi?), Halep (Halap), Alaşiya (Kıbrıs), Alalah (Tel Açana), Troia ve Mikenai bunların başında gelir. Yunanistan'daki Mikenai dışında, sayılan merkezler, en azından bir dönem için Hitit egemenliği altındaydı ve burada yapılan ticaret, Hitit kralının bilgisi dahilinde ve onun izniyle yapılırdı. Hitit kralı bu merkezlerden aldığı vergiler ile ticaretten faydalanmış ve ticareti destekleyerek, koruyarak ya da denetleyerek ortak olmuştu. Bu ortaklığı, Ugarit'ten Hitit kralına gönderilen yıllık verginin dağılımını gösteren bir metin ortaya koyar. Metinden anlaşıldığına göre, Hitit kralına gönderilen toplam 934 şekel gümüş yıllık verginin, 310 şekeli, yaklaşık 1/3'ü tüccarlardan gelmekteydi.

Ugarit, coğrafi konumu ve izlediği siyasetle, tam anlamıyla bir ticaret merkeziydi. Kentin limanından çok sayıda tahıl yüklü geminin kalktığını, bunların büyük bir kısmının Ura üzerinden, Hattuşa'ya gönderildiğini biliyoruz. Ugarit'in ihraç ettiği mallar arasında şarap ve zeytinyağı da bulunuyor, tekstil ürünleri de çevre ülkelerin beğenilen malları arasında yer alıyordu. Ugarit sadece kendi malları ile değil, başka ülkelerin mallarıyla da ticarete katılıyordu. Eski dünyanın her yerinden, karadan ve denizden, Ugarit'e tüccarlar gelmekteydi. Kent o denli zengin olmuştu ki, Hitit kralına antlaşma gereği asker göndermek yerine, muaf olabilmek için, 50 mina, yani yaklaşık 25 kilogram altın gönderildi.

Hititlerin Ugarit'i ele geçirmesinden (İÖ 14. yüzyıl) sonra, Hitit-Ugarit ticari ilişkileri de doğal olarak artmıştı. Hititlerin Akdeniz'e açılan kapısı Ura Limanı'ydı ve tüm deniz ticareti de Ura üzerinden yapılırdı. Ticaret sayesinde Uralı tüccarlar da Ugarit'te büyük güç sahibi olmuş, ancak bu durum diplomatik sorunları da beraberinde getirmişti. Uralı tüccarlar, Ugarit'te fazlasıyla gayrimenkul ve arsa satın almış, halka faizle borç vererek onları kendilerine bağlamış ve mağdur etmişlerdi. Bu duruma engel olmak amacıyla, Hitit kralı III. Hattuşili bir ferman çıkarmak zorunda kalmıştı. Bu fermana göre, Uralı tüccarlar sadece yaz aylarında, yani ticaret yapma döneminde, Ugarit'te kalma hakkına sahip olacaklardı. Gayrimenkul satın almaları ya da faizle borç vermeleri ise yasaklanmıştı. Görüldüğü gibi Hitit kralı doğrudan uluslararası ticarete el koyabiliyordu.

Bazı durumlarda kral, ticareti kullanarak, başka bir ülkeyi baskı altında da tutabilirdi. O zaman ticaret, siyasi bir araç haline gelirdi. Böyle bir durum, Hitit kralı IV. Tuthaliya ile Amurru Kralı Şauşgamuva arasında imzalanan antlaşma metninde görülür: "...Assur kralı majesteme nasıl düşman ise, o sana da aynı şekilde düşman olsun. Senin tüccarın, Assur ülkesine gitmesin! Onun tüccarını ise ülkene bırakma, senin ülkenden de geçmesin! Fakat eğer o senin ülkene gelirse, onu yakala ve majesteme gönder...". Buna ek olarak Hitit Kralı, Ahhiyava gemilerinin de Assur'a gitmesini yasaklar ve Assur ile savaş içinde olduğunu tekrar belirtir. Bu antlaşma, İÖ 2. binyıl ticaretinin, bugün de olduğu gibi, siyasi ilişkilerden etkilenebileceğini gösteren en güzel örnektir. Belgeden anlaşıldığına göre Hitit Devleti, savaş içinde olduğu Assur'a bir ambargo uygulamakta ve böylece Assur Devleti'nin ekonomik gücünü zayıflatmak niyetindedir

FOTOĞRAFLAR: METİN ALPARSLAN

II. Assurbanipal'in ganimetlerinin tartılmasını gösteren kabartma, bu işlemin Hititlerde de benzer şekilde yapıldığını akla getiriyor (üstte). Uluburun Batığı'nda bulunan öküz gönü biçimindeki bakır külçeler önemli ticaret malları arasındaydı (altta).